

מצוות ביכורים כיסוד הגאולה להכנה לראש השנה

1. דברים פרק כו

(ג) ובאת אל-הכהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו הגדתי היום ליקח אלקיך פי-באתי אל- הארץ אשר נשבע יקח לאבותינו לתת לנו:

(ד) ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח יקח אלקיך:

(ה) וענית ואמרת לפני יקח אלקיך ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי-שם לגוי גדול עצום ורב:

(ו) וירעו אתנו המצרים וענונו ויתנו עלינו עבדה קשה:

(ז) ונצעה אל-יקח אלהי אבותינו וישמע יקח את-קולנו וירא את-ענינו ואת-עמלנו ואת-לחצנו:

(ח) ויוצאנו יקח ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה ובמרא גדל ובאתות ובמפתים:

(ט) ויבאנו אל-המקום הזה ויתן-לנו את-הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש:

(י) ועתה הגה הבאתי את-ראשית פרי האדמה אשר-נתתה לי יקח והנחיתו לפני יקח אלקיך והשתחית לפני יקח אלקיך:

2. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צח עמוד א

ואמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וגו'.

3. רש"י מסכת סנהדרין דף צח עמוד א

מגולה מזה - כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה יותר.

4. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף צו עמוד א

דאיתמר: המוכר שדהו לחבירו לפירות, רבי יוחנן אומר: מביא וקורא, ריש לקיש אומר: מביא ואינו קורא. רבי יוחנן אומר: מביא וקורא, קנין פירות כקנין הגוף דמי. וריש לקיש אומר: מביא ואינו קורא, קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי.

5. מאור ושמש דברים פרשת כי תבא

זהו שנאמר ארמי אובד אבי, מלת אבי פירוש כמו (ישעיה מב כד) לא (אבה) אבון] בדרך-ה' הלוך, וכמו (דברים כה ז) לא אבה יבמי, שהוא לשון 'רצון', שרצה לאבד רצונו בעבודות השם, וגם ירד מצרימה וגו' וירעו אותנו המצרים וגו' ויתנו עלינו עבודה קשה ואף על פי כן ונצעה אל ה' שעם כל התלאות לא שכחנו את השם. וניתן מאמר זה לאמרו על מצות בכורים, וגם טעם גוף המצוה - כי מפני אשר נתן ה' לעמו ארץ חמדה מלאה כל טוב מקיני העולם, ופן באמצעות עסקם בזה יפלו מאש יקוד לבבם לעבודתו יתברך שמו, ואחר כך יתמשכו מעט מעט אחר חמדת העולם - עד אשר ישתכח מלבם שרצונם לעבוד ה', על כן הצריכם שראשית פריכם לא יטעמו אותן, אכן יעלו אל הכהנים כדי שיזכירו את עצמן שצריך האדם לעבוד ה'. ואחר כך כשיבוא לפני הכהנים הזריזין בעבודתו יתברך יומם ולילה והם יזכירוהו, עד אשר יחזור למאוס בכל דברים המטרידים ולהיות עובד ה'. והכתובים אשר צריך לאומרם מזכירין אותו לבל יעמיק הרבה בטרדות קיני העולם - כי זאת היתה כוונת לבן הרשע, וגם אבותינו עם היותם במצרים טבועים בעבודת הפרך - לא שכחו את ה' אלהיהם בכל זאת.

6. ספר נצח ישראל פרק ג

ורבי חייא בשם רבי מתנא סבירא ליה כי בזכות ג' דברים נברא העולם. ויש לדקדק, למה לא זכר גם כן בזכות תרומה, שהרי התרומה נקרא גם כן בכמה מקומות "ראשית". אבל פירוש אלו ג' מצות, שהם ביכורים, מעשרות, חלה; הבכורים כאשר נשלם הפרי בעצמו, והוא בכור שלו, והוא "ראשית"

אחד. והמעשר כאשר נגמר מלא[כ]ת התבואה, דהיינו אחר המרוח בכרי, וזהו גם כן "ראשית". והחלה הוא כאשר נתגלגל העיסה. וכאשר תעיין תמצא אלו ג' מצות מחולקות; דהיינו בכורים כאשר רואה תאנה שבכרה בלבד, אף שהיא יחידית, כורך עליה גמי לסימן, אף שאין לה צירוף אל אחר. אבל מעשר, דהיינו כשנתקבץ ביחד כשהעמיד כרי. וחלה, כשנתחבר ונתגלגל ביחד, והודבק לגמרי. וכך הוא הבריאה אשר ברא השם יתברך; כי ראשונה הם הפשוטים, אשר כל אחד ואחד עומד בפני עצמו. ואחר כך הנבראים אשר הם מצטרפים ביחד, ויש להם הקבוץ ביחד, אף שאין כאן עירוב ביחד. ואחר כך אותם אשר הם מתחברים לגמרי בהרכבה גמורה. הנה אלו ג' דברים; הראשון הוא רחוק מן הרכבה, אבל השנית יש בו קצת הרכבה, ונקרא זה 'הרכבה שנית', רוצה לומר שמתחברים יחד כמו השכנים אשר הם מתחברים יחד, ואין כאן עירוב. הרכבה השלישית הוא 'הרכבה מזגית', שנתמזגה ונתחברה יחד לגמרי, עד שהוא דבר אחד.

וכל מצוה ומצוה מאלו ג' מצות יש לה שיעור הראוי לכל אחד; שהרי מצות בכורים כאשר רואה תאנה אחת, עושה סימן שהוא לבכורים (ביכורים פ"ג מ"א), ואפילו אין כאן כלל יותר מן אותו פרי - הוא נעשה בכורים, ואין צריך שיהיה לו חבור עם שאר פירות, רק אם יש שאר פירות הם פטורים מן הבכורים, שאינם "ראשית", ומכל מקום אין צריך כאן קבוץ פירות כלל, כי הבכורים נגד הבריאה שהם הפשוטים, אשר אין להם חבור ביחד. אבל המעשר, שהוא אחד מעשרה, והנה צריך חבור עשרה למעשר, ואז חייב במעשר, מפני שהוא נגד הבריאה שיש למציאותן החבור ביחד, אף על גב שאין כאן עירוב גמור, מכל מקום הוא חבור במה, ואינו הרכבה גמורה. אמנם מצות חלה אינו כך, מפני כי מצוה זאת היא נגד הבריאה שמתחבר הכל יחד. ובדאי אין ספק כי הבריאה הפשוטה ואין בה הרכבה היא קודם, ואחר כך הבריאה שיש בה קצת הרכבה, ואחר כך הבריאה שהיא הרכבה גמורה. ולכך מצות בכורים תחלה, ואחר כך מצות המעשר, ואחר כך מצות החלה, שכל הרכבה היא באחרונה.

ובמקום אחר פרשנו כי אלו ג' "ראשית" נגד ג' עולמות שברא השם יתברך. כי עולם העליון קראו אותו 'עולם השכלי', ואין בו הרכבה כלל. ואחר כך עולם האמצעי, ואלו אין בהם הרכבה לגמרי, דהיינו הרכבה של עירוב, אבל יש בהם חבור, כי יש להם קיבוץ אחד, הם הגלגלים. ואמרו שהם נכללים בעשרה, וזהו קבוץ אחד. ולא תמצא בעולם הזה שום התמזגות ביחד. ואף כי הגלגל מורכב מכוכב אשר בגלגל, ואי אפשר שיהיה האחד בלא השני, וגם רבוי הכוכבים אשר הם בגלגל, הרי כל אחד ואחד עומד בפני עצמו, רק יש להם קבוץ, והם נעשים לאחד. והעולם התחתון הוא עולם הרכבה, ושם יש הרכבה מזגית בודאי, שנמזגו ביחד, וכנגד זה מצות החלה. ועל דבר זה ראה ברורה, שכן אמרו חכמים במדרש (ב"ר יד, א) אדם הראשון חלה טהורה היה, האשה מקשקשת עיסתה במים ואחר כך מפרשת חלתה. כך "ואד יעלה מן הארץ והשקה כל פני האדמה" (ר' בראשית ב, ו), ואחר כך "ויצר אלקים את האדם" (ר' שם שם ז). הרי בארו כי אדם הראשון, אשר הוא קודש לה', הוא הראשית אשר בעולם הזה התחתון, והוא כמו החלה. והבן אלו דברים מאוד מאוד.

7. נועם אלימלך דברים פרשת כי תבא

כי תכלה לעשר כו' (כו, יב). נראה לפרש דאיתא בגמרא (קידושין ל א) לעולם ישליש אדם שנותיו שליש במקרא כו', יש לומר הפירוש כך, דמקרא הוא לשון מקריות דהיינו האדם בהתחלתו בעבודת הבורא יתברך אינו אלא במקריות שלפעמים יתגבר על יצרו ולפעמים יצרו מתגבר עליו ואינו דבר תמידיות וצריך האדם להתגבר בהדרגה לטהר מחשבותיו עד שיזדככו דעיקר הוא המחשבה. וזהו שדרשו חז"ל (סוכה מט ב) חמוקי ירכיך (שה"ש ז, ב) למה נמשלו דברי תורה לירך מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר, פירוש מה ירך בסתר, רמז על עון קרי הבא לאדם מחמת מחשבות זרות חס וחלילה והמחשבה הוא בסתר לזה צריך תשובת המשקל לתקן על ידי דברי תורה בסתר, דהיינו שיעסוק בתורה במחשבה טהורה ולשמה וזה בלתי אפשר שיזדכך מחשבותיו בבת אחת כי אם בהדרגה בכל פעם יותר ויותר עד שמן השמים יסייעו לו: ולכן תחלת עבודת השם יתברך מקרא מלשון מקריות כנ"ל ואחר כך צריך לעלות במעלה יתירה, דהיינו שליש במשנה, רצה לומר שצריך האדם לכווין בלימודו לעולמות עליונים לשם יחוד כידוע וזהו לשון משנה, דהיינו כפול לשון (שמות טז, ה) והיה משנה על אשר ילקטו כו'. וזהו (אבות פ"ו) שנו חכמים בלשון המשנה, רצה לומר ששנו בלשון כזה שהוא משנה כנ"ל, דהיינו שלמדו למטה וכוננתם למעלה ליחד. וזהו (מגילה כח א) כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא, מובן ממילא כנ"ל: שליש בתלמוד, שהוא מידה שאין גדולה הימנה כדאיתא בגמרא (ב"מ לג א), דהיינו הדביקות ואהבה. וזהו רמז שדרשו חז"ל (עי' פס"ז בראשית א, א, ובר"ר א, ד) בראשית בשביל התורה שנקרא ראשית ובשביל ישראל ובשביל בכורים

שנקראים ראשית והכל אחד, דהנה שביכורים רמז על הכנעה ושפלות האדם שצריך להחזיק עצמו במדת ענווה והכנעה אמתות כמאמר התנא (בכורים פ"ג מ"ד) הגיע להר הבית אפילו אגריפס המלך נוטל הסל על כתיפו ונכנס, זה היה למען הכנעה. ולזה רמז התנא בלשונו (שם, מ"א) כיצד מצות ביכורים אדם יורד לתוך שדהו וראה תאנה שבכרה כורך עליה גמי, דהיינו האדם הרוצה לשבר תאוותיו, כי לב האדם מתאוה לפרי ראשון וצריך לשבר תאוותיו בזה כורך עליה גמי, פירוש יזכור יום המיתה איך יהא מונח בקבר ויצמיח עליו גמי ועשב: ואחר שיבא האדם למדת הכנעה וענווה אז יראתו ואהבתו שלימה בעבודת הבורא יתברך וזה לשון ביכורים כפשוטו לשון בישול וגמר הפרי. וזהו שלישי בתלמוד שאין לך מדה גדולה הימנה וזהו דאיתא בגמרא (ב"ב פא א) הקונה שתי אילנות מביא ואינו קורא כו', רמז על ב' המדרגות הנזכרות לעיל, דהיינו האדם אשר עדיין אינו בא והגיע לכל המדרגות הנזכרות לעיל כי אם לשנים מהם, והיינו רמז שני אילנות דאילן רמז לעולמות עליונים. והקונה שתי אילנות אין לו קרקע, רצה לומר שעדיין אין לו יסוד גמור מביא, פירוש באמת הוא מביא אותו הדבר לפני השם יתברך: ואינו קורא, רצה לומר שאינו במדרגה זו עדיין שיהיה קורא ונענה מיד מהשם יתברך על ידי מעשיו כדרך הצדיק הגוזר אומר ויקם. אבל הקונה שלשה אילנות, רצה לומר שקנה לעצמו כל השלש המדרגות הנזכרות לעיל וזה קנה קרקע, דהיינו שיש לו יסוד גמור מביא וקורא על דרך הנזכר לעיל ותגזר אומר ויקם וזה כי תכלה לעשר כו' בשנה השלישית, רצה לומר אם תזכה לכלות לגמור את כל תבואתך, רצה לומר מה שאתה מביא לפני השם יתברך בעולמות העליונים המכונים בשם עשר והוא בשנה שלישית שבאת לכל השלש המדרגות הנ"ל ונתת ללוי, רצה לומר נתן ותתלה הכל שבא לך כל המדרגות הנזכרות לעיל על ידי התחברות והתלווית עם צדיקים לגר כו', שהיא מדת ענווה באמת וקל להבין.

8. אוצרות הראי"ה / מאורות הראיה / פרק שני

תוכן מצות ביכורים ומה שאומר אל הכהן "הגדתי היום לד' אלקיך" (דברים כו, ג) מיחסו ("אלוהיך", בלשון נוכח) לו. נראה שיש מעלת "טהרה" ו"קדושה", וההבדל ביניהם: הטהרה מכוונת לעשות כל עניינים גשמיים בדרך הכנה לקדושה, אבל עוד אינם מקודשים בעצמם אלא שהם דרך הכרח. אבל קדושה היא מעלה יותר גדולה, שגם כל עניינים גשמיים הם מקודשים ממש, וישראל עומדים להיות מתעלים למדה זו שיהיו כל המעשים הגשמיים מקודשים לד'. וזו היא מדרגת יעקב, וע"ז נאמר "והקדישו את קדוש יעקב" (ישעיה כו, כג) שיהיו כל הדברים הגשמיים מקודשים ממש לד'.

והנה כתיב "ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות יט, ו), הרי מדת הקדושה היא מיוחדת לכהנים, ומה היא קדושתם? שהמעשים הגשמיים עצמם יתקדשו, ולא שיהיו רק בדרך הכרח והכנה. ולתכלית זו היא הבאת בכורים להעלות על ידם כל הפעולות הגשמיות שיהיו בעצמם מקודשות לשמים. ע"כ אמר "הגדתי היום לה' אלקיך", פי' במדת העבודה שהכהן שהוא בבחינת הקדושה עובד בה.

ותובן בזה התנגדות לבן [הארמי] אל קדושת ישראל והתנגדות מצרים להם, כי לבן עיקרו היה נגד יעקב, שמדת יעקב היתה לעשות כל הדברים הגשמיים קודש מצד עצמם, והוא היה בכח טומאה שלו מתנגד לזה, ע"כ היתה התנגדותו התנגדות כוללת לעקור את הכל. אבל אח"כ במצרים היה כדי לקנות תחילה בכלל ישראל (אל) [את] מעלת הטהרה, שתהי' כל הגשמיות לכל הפחות הכנה לקדושה. וזו היתה התנגדות של פרעה. והנה כשמתנגדים אל ההכנה שלא תהיה הגשמיות הכנה, די להסיר את התכלית וממילא אין להכנה ע"מ לחול. "והני נשי במאי זכיין, באקרויי בנייהו כו'" (ברכות יז.), בבחינת ההכנה, ע"כ גזר על הזכרים וממילא אין להכנה על מה לחול. אבל לבן שהתנגד להמעלה היותר גדולה שאז הכל בבחינת תכלית, היתה כוונתו לעקור את הכל.

והנה צריך לקנות מעלת הקדושה, אבל להכנה צריך [ל] מעלת הטהרה. ע"כ אומר בהבאת הביכורים שהתכלית היא "לפני ד' אלוהיך", פי' לבוא למדרגת הקדושה. אבל כדי לזכות לה, צריך [קודם לזה] לטהרה, ומבאר איך שהשי"ת השכיל להקנות אותנו בב' המעלות, והיינו ההתנגדות מצד ארמי אל הקדושה, ומצד המצרים אל הטהרה. ועתה "הנה הבאתי", לזכות לטהרה. "והנחתו", כדי לזכות לקדושה, "והשתחוית כו'" לקבל ההשפעה כנ"ל.

מאורות הראיה - שבועות / ביכורים

(בשמן רענן, ח"א, אורות המצוות, עמ' שיא)

כיצד מעלין את הבכורים כל העיירות שבמעמד מתכנסות לעירו של מעמד ולנין ברחובה של עיר ולא היו נכנסים לבתים, ולמשכים הי' הממונה אומר קומו ונעלה ציון אל בית ד' אלהינו. הנהוג בין האומות הוא שאומה שכל עסקה ומחיתה אינה כ"א עבודת אדמה ולא תשים מגמתה למסחר ולחרשת, המעשה שהוא מורכב עם המסחר, לשום מקום דרישה למעשי ידי האומנים בעלי מלאכה וחרשת, היא יורדת בהתפתחותה בכשרונות נפשותיה, מפני שהיא ע"פ זה המצב מתבודדת לעצמה ואין לה מקום לקלוט רוחות של דיעות ומדות חדשות מיתר האומות. אמנם עם ד' אלה אע"פ שתכליתם הוא ודאי להיות עם חכם ונבון, כלילי המעלות המדות והדיעות היותר טהורות ומושכלות, מ"מ חפץ ד' הוא שיהיו דוקא נטועים על אדמתם נהנים ונזונים מטוב ארצם, איש תחת גפנו ואיש תחת 'תאנו, ולא ישימו כל מעינם בעיני כלכלה, זולת עבודת אדמתם ויבולה, שמביא להיות נפצר בעמים שונים לעשות מסחר וקנין. והוא מפני שכבר שם בכח האומה היקרה הזאת שתהי' יכולה להשתכלל בעצמה בכל חמדת שכל ורעיון וכל כשרון, ואין לה צורך לקלוט רוחות מן החוץ. אמנם באומות העולם כח המסחר יחזק את האגד החברותי, מפני המשא ומתן שיש להסוחרים הצריכים זל"ז, ועובדי אדמה שכ"א מתענג על טוב ארצו אינם נאגדים זע"ז ע"י דברים כאלה. אמנם כך היא המדה שיהי' האגד המקשר את עם ד', אהבה שאינה תלויה בדבר, כ"א קשר רוחני, אהבת ד' ותורתו, שכל הטוב והנשגב היוצא מזה אינו נבנה כ"א ע"י כח העממי שבעם ישראל. ע"כ הביכורים הם המורים על החבה היתירה הנודעת ליסוד עבודת האדמה לאומה הישראלית, שתרבותה תגדל דוקא בהיותה בתור עם לבדד, ואינה ראויה ללמוד אל דרך הגויים, וכח האחדות נשלם ע"י הצד הרוחני שהוא אדיר בה. ע"כ כל עיירות שבמעמד מתכנסות לעירו של מעמד, תחת שבאוה"ע הי' יסוד אחדותם נבנה ע"י יריד ומסחר, נבנה כאן ע"י הדבר המשותף בעבודת ד' 'טהורה. ולנים ברחובה של עיר, להורות ג"כ על חבתם לחיי הטבע שנמצאת בעבודת האדמה. ואינם נכנסים לבתים, ג"כ מפני טומאת אוהל, שאמנם טומאות רבות גורמת ההתרחקות מחיי הטבע הטהורים. ואשרי העם שבורר לו חיי תם טבעים, בהנצלו עם זה מירידה של פראי אדם, כ"א להיות תרבותי ובעל דעה רמה וזכה עד מאד, וזה א"כ כ"א בעם ד' אלה שהוא כרכא דכולא ביה ממנו מלכא ממנו נביאיו ממנו (חכמיו) [שריו] (חולין נו ע"ב) וכה"א (זכריה י ד) ממנו פינה ממנו יתד ממנו קשת מלחמה. שכל יתרונו יהיה רק בשישים לב לפתח את החמודות הקדושות הגנוזות בכחו העצמי הגדול, וכי אינו צריך כלל לכרמי זרים.

ולמשכים הי' הממונה אומר קומו ונעלה ציון אל בית ד' אלהינו, העמים יקראו לבית ד' "הר", ואברהם קראו "הר" "בהר ד' יראה" (בראשית כג יד) היינו מצד המשותף שיש לכל העמים כולם באורן של ישראל, כהר גבוה המושקף לכל. אבל יעקב קראו בית (בראשית כח יט), שכבר יצאו מקרבו ההתייחדות של ישראל בערכם המובדל ומתבודד מן האומות, וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב" (דברים לג כח) כי לגבי ישראל צריך להיות ציון בית ד', כלומר מוגדרת במחיצות ומשומרת בגבולים, עד שאין צורך לרוח זר לשלוט בנו בפנימיות תרבותינו, כי כל טוב לא יחסר בתורת ד' תמימה להכשירנו לעם רם ונשא, ועם זה לרומם נפשנו ג"כ בתכונות יקרות המפתחות כשרונות הנפש לכל מדע והשכל, ושליטת רוחות של אומות אחרות בקרב בית יעקב היא כרקב לבית ישראל, וכבר ידענו מה שנמשך מהרעה מאת שפנו אל ילדי נכרים להשפיק בהם. אמנם אוה"ע הם יכירו את ערך רוח ד' השפוך על ישראל ויקלטו מרוחם אליהם, ע"כ לגביהם הנהו "הר ד'". אבל בהכרת ערך הביכורים המשבח את יסוד עבודת האדמה, המכשיר להתבצרות בפנימיות האומה ונתינת כח ההתחברות הפנימית רק מצד השיתופים הרוחניים הנעלים, היא נקודת ציון (עיין אורות עמ' קכג, ואורות התשובה פי"ב יב) ששם התגלה הוד ד' והדרו. התכלית הנשגבה של אומה שלימה המתאמצת להטביע עליה חיים של קדושת המעשים והמדות והדיעות וכל העושר הרוחני, הוא צפון בעצמותה הנשגבה עד שתחת ההתחברות החומרית של יתר האומות היא מתחברת ע"י קשרים רוחניים קדושים. ומה תוכל השפעה של תרבות מאוה"ע לפעול עליה רק להותה חלילה, כי היא צריכה להטביע עליהם כחה הקדוש הרוחני, ולא לקלוט ולהתלמד מהם, שודאי יביאו לה רק ירידה ולא עליה. אמנם עליה לה יהי' רק בהתחזקה במעוז הכחות הצפונות בעצמה להגדילם ולהאדירם ובזה תהי' אדירה לעצמה, וממילא ימשך תועלתה הכללי המשותף לכל האדם. קומו ונעלה היה אומר, ועלייתנו תהי' "ציון" שהיא בית ד' אלהינו, לא הר ד' לנו כ"א בית ד'. ע"כ שינו ג"כ לשון הכתוב ירמיה ל"א ה' שנאמר שם "קומו ונעלה ציון אל ד' אלהינו", ולא נאמר בית והם הוסיפו בית...

